

NordForsk – organ för nordisk forskningssamordning

26 juli 2004

1. Ett Nordiskt forsknings- och innovationsrum

Framstående forskning är en avgörande förutsättning för moderna samhällens utvecklingsförmåga och internationell konkurrenskraft. Forskningen och innovationsklimatet utgör tillsammans förutsättningar för välbefinnande. För forskning på högsta internationella nivå krävs miljöer av yppersta kvalitet. Kostnaderna för högkvalitativ forskning tenderar emellertid att bli allt högre. För att möta denna utmaning aktualiseras nya samarbetsstrukturer på tvärs av landsgränser, inte minst för att Europa skall kunna hålla jämna steg med andra högteknologiländer. Upprättandet av ett Nordiskt forsknings- och innovationsrum syftar ytterst till att stärka Norden i denna globala konkurrens.

1.1 Ett europeiskt forskningsrum

EU har under de senaste fyra åren utvecklat begreppet "ett europeiskt forskningsrum" (*ERA – European Research Area*). Samarbetet om ERA skall bidra till en bättre koordinering av den europeiska forskningskapaciteten. ERA skall komplettera den nationella forskningspolitiken och bland annat bidra till

- att utnyttja nationella resurser bättre
- att skapa kritisk massa för forskningsprojekt både när det gäller finansiella resurser och forskningskapacitet på områden där de enskilda länderna inte själva klarar det
- att komplettera nationell kompetens, speciellt på interdisciplinära områden
- samarbete om forskningsområden av globalt intresse
- att stimulera utbyggandet av forskning inom näringslivet
- att stimulera forskning på områden som är prioriterade av EU

Inom ERA kan EU förväntas fullfölja viktiga finansiella insatser genom de s.k. ramprogrammen. Dessa kan också komma att kompletteras med ett Europeiskt forskningsråd (European Research Council - ERC) och en Europeisk forskningsfond (European Research Fund - ERF). Medan ramprogrammen har en huvudsakligen industriell inriktning skulle ERC och ERF vara riktade mot grundforskningen. I den miljö som skapas genom EU:s vidgade forskningsengagemang är det emellertid av stor vikt att mindre länder – som de nordiska – samtidigt utvecklar sin samverkan för att stå starka på den europeiska arenan, på vilken de nordiska länderna varit framgångsrika i konkurrensen om de hittillsvarande forskningsresurserna.

I ett utvidgat Europa kan mot denna bakgrund ett regionalt forskningssamarbete komma att få en växande betydelse. Man kan utgå ifrån att det uppstår regionala samarbetsmönster inte bara i Östersjöregionen, utan också i västra Europa, Centraleuropa och i länderna kring Medelhavet. För att Norden skall kunna tävla om europeiska forskningsanslag och hävda sig i den allt hårdare globala konkurrens som forskningen i dag är utsatt för, bör de nordiska länderna snabbt och målmedvetet satsa på ett förnyat och utbyggt samarbete inte bara i Norden utan i hela Östersjöområdet. Två exempel kan illustrera detta:

En förutsättning för att bygga starka forskningsmiljöer är att kunna knyta till sig och behålla framstående forskare och forskarstuderande. Under de kommande åren kommer dessutom många forskare att gå i pension varför det måste rekryteras många fler unga forskare till universitet, forskningsmiljöer, näringslivet och till samhället generellt.

Det måste också skapas bättre möjligheter för unga talangfulla forskare från såväl Norden som andra delar av världen att skapa sig en utmanande och givande forskarkarriär i vår del av Europa. Idag söker många sig till USA och andra länder utanför Europa. Ett förstärkt forskningssamarbete i Norden kan bidra till att öka regionens attraktionskraft i detta hänseende.

Samarbetet inom EU om större infrastrukturer är starkt på en rad områden såsom högenergifysik, molekylärbiologi, rymdforskning, astronomi m.m. Men det är viktigt att också på ett regionalt plan säkra nordiska forskare tillgång till de bästa infrastrukturerna. Det kan bl.a. ske genom att de nordiska länderna i samverkan försöker dra till sig faciliteter till Norden.

Det nordiska förslaget om att vara värd för ett European Spallation Source (ESS) är ett exempel på detta. Max Lab vid Lunds Universitet, som alla de nordiska länderna efterhand har en del i, är ett exempel på ett framgångsrikt nordiskt samarbete om en infrastruktur. Det samma kan sägas om Nordunet. Men också inom humaniora och samhällsämnen finns det en stor potential i att utnyttja existerande databaser, samlingar och andra infrastrukturer i ett formaliserat samarbete. Genom ett sådant samarbete ökas hela regionens attraktionskraft.

1.2 Vitboken "NORIA Nordisk forskning och innovation – globalt ledande genom ökat samarbete"

Det är de ovannämnda utmaningar som var utgångspunkten då Nordiska ministerrådet (utbildnings- och forskningsministrarna – MR-U) gav professor Gustav Björkstrand vid Åbo Akademi uppdraget att utreda villkoren för en närmare forskningssamverkan i Norden. Han presenterade sitt förslag i vitboken "NORIA Nordisk forskning och innovation – globalt ledande genom ökat samarbete" hösten 2003. Vid ett möte i oktober 2003 ställde sig MR-U bakom de visioner som utvecklas i Vitboken.

Vitboken diskuterar olika möjligheter att bygga ut Norden till en ledande region för forskning och innovation. Det understryks också att dagens framgångar för de nordiska länderna inte är någon garanti för fortsatt framgång när den vetenskapliga konkurrensen skärps. Trots en stor andel forskningsresultat, mätt som andel av ekonomin, är de nordiska länderna i absoluta tal globalt sett alla små. Rapporten påpekar att de nordiska länderna i ett internationellt sammanhang är framstående på många områden och att detta faktum borde utnyttjas bättre för att skapa synergieffekter och ökad profilering.

Etableringen av ett nordiskt forsknings- och innovationsrum, (*NORIA - Nordic Research and Innovation Area*) framhålls vara en realistisk och nödvändig satsning på ett starkt strategiskt samarbete inom grundforskning, tillämpad forskning och innovation mellan de nordiska länderna. NORIA kan också ses som ett Nordens bidrag till visionen om ett europeiskt forskningsrum.

Vitboken har varit på remiss i de nordiska länderna. Den har också diskuterats i Forskningspolitiska Rådet (FPR). Vid MR-U 1/04 den 25 mars 2004 diskuterade utbildnings- och forskningsministrarna remissvaren och FPR:s kommentarer till dessa. Ministrarna fann, trots att remissvaren inte ger en helt entydig bild, att hållningen till visionen i Vitboken är positiv.

Som ett led i den slutgiltiga beredningen har de centrala nationella aktörerna i de nordiska länderna konsulterats genom personliga besök från ministerrådssekreteriatet.

1.3 Näringsområdets innovationsstrategi

Ministerrådet för näring har igångsatt ett arbete med att utarbeta en särskild innovationsstrategi för näringsområdet. En rapport *Nordisk styrka, nationell nytta och global excellence: Förslag till ett nordiskt innovationspolitiskt samarbetsprogram 2005-2010* presenterades i

maj 2004. Den i rapporten föreslagna strategin kommer att ha stor betydelse också för forskningen. Ministerrådet för näring har redan en institution, Nordisk InnovationsCenter (NICE), som kan fungera som ett komplement och samarbetspartner till en ny struktur för det nordiska forskningssamarbetet.

Det är viktigt att forskning och innovation nära samverkar. Det är därför angeläget att främja en tät kontakt mellan forskningsinstitutioner och forskningsbaserade näringsverksamheter samt mellan en ny nordisk forskningsstruktur och NICE. Forskningssamarbetet bör ta hänsyn till sin roll som ett viktigt element i näringslivets innovation och samhällets förmåga till förnyelse. Förstärkta ambitioner för att vetenskapliga och teknologiska framsteg också skall kunna omsättas i företagande och flera arbetsplatser utgör en viktig del av motiveringen för ökat nordiskt samarbete.

1.4 Slutsats

Av alla ovannämnda skäl skapas *Ett nordiskt rum för forskning och innovation (NORIA)*. Centrala aktörer inom detta blir *NordForsk* och *Nordiskt InnovationsCenter (NICE)*.

2. NordForsk – organ för nordisk forskningssamordning

För att effektivisera forskningssamarbetet mellan de nordiska länderna bildas NordForsk, som ett självständigt organ under MR-U, med ansvar för nordiskt samarbete inom forskning och forskarutbildning samt samarbete och koordinering med NICE. De nationella forskningsråden (och andra forskningsfinansierande organ) samt universiteten utgör de centrala aktörerna i detta organ. Samarbetets fokus är forskningsområden inom vilka de nordiska länderna är vetenskapligt starka, möjligen världsledande. Syftet skall vara att främja forskning av allra högsta internationell kvalitet.

2.1 Inriktning

NordForsk skall utgöra en organisatorisk ram för att främja samverkan mellan de nordiska ländernas centrala forskningsfinansiärer. NordForsk skall disponera de medel för nordiskt forskningssamarbete som finns under MR-U samt eventuella forskningsmedel som nordiska ministerråd för andra sektorer ställer till rådighet. Avsikten är att definiera samarbetet utifrån nationella prioriteringar och utifrån identifierade gemensamma intressen. Grunden för alla beviljningar skall vara en excellent vetenskaplig kvalitet. Samfinansiering och koordinering bör söka nordiska synergier. De fria nordiska medel som överförs till NordForsk beräknas år 2005 vara drygt 76 MDKK och stiga till cirka 100 MDKK år 2007. Om också andra av ministerrådets forskningsaktiviteter kan attraheras till NordForsk kan de disponibla medlen komma att uppgå till uppemot 200 MDKK. NordForsk skall tillförsäkras en betydande frihet i sina arbetsformer och insatser.

En annan huvuduppgift för NordForsk är, som nämnts, att etablera samarbete med de nordiska innovationssystemen och NICE.

De nordiska medlen bör betraktas som marginalfinansiering/såddfinansiering till att gemensamt stödja de bästa institutionerna, forskarna och forskningsgrupperna. Med ett sådant synsätt blir det naturligt att se finansieringen som i huvudsak nationell. Genom att ge de nationella forskningsråden det avgörande ansvaret och beviljningskompetensen i NordForsk kan en synergi mellan nordiska och nationella medel främjas.

NordForsk skiljer sig på ett avgörande sätt från de europeiska forskningsorganen. Medan dessa har en direkt och omfattande stödverksamhet syftar NordForsk i första hand till att främja gemensamma intressen mellan de nordiska länderna. Ett viktigt resultat av NordForsk:s verksamhet skall vara ett stärkt regionalt forskningssamarbete i Norden och dess närområden samt att Norden gemensamt kan stå starkare i konkurrensen om europeisk forskningsfinansiering än vad länderna vart och ett för sig skulle förmå.

2.2 Organisation

NordForsk utgörs av en styrelse av begränsad storlek. NordForsk:s styrelse består av 10 medlemmar och 5 observatörer som alla utnämns av MR-U (se figur 1). MR-U fastställer organisationens stadgar.

Medlemmar:

- 5 representanter för de nationella forskningsråden (nominerade av respektive lands forskningsansvariga myndighet)
- 3 representanter för universitet i Norden (nominerade av NUS)
- 1 representant för forskningsutförande företag (nominerad av MR-U)
- 1 representant för forskningsutförande företag (nominerad av MR-N. Denna person förväntas fungera som en av styrelsens två viceordförande)

Observatörer:

- 1 representant för vart och ett av de självstyrande områdena (nominerad av regionens forskningsråd eller motsvarande)
- 1 representant för forskningsråden i Baltikum (nominerad av de baltiska forskningsråden)
- 1 representant för Nordiska ministerrådets sekretariat

Styrelsemedlemmarna skall bestå av ledande personer inom sina respektive organisationer. Styrelsen utses på 4 år med möjlighet för en förlängning på 2 år. Det är viktigt att styrelsemedlemmarna tillsammans representerar en bred kunskap om forskning och forskningspolitik. Styrelsen har en nyckelroll för att den tilltänkta samordningen skall bli framgångsrik.

Ordförandeskap och arbetsutskott

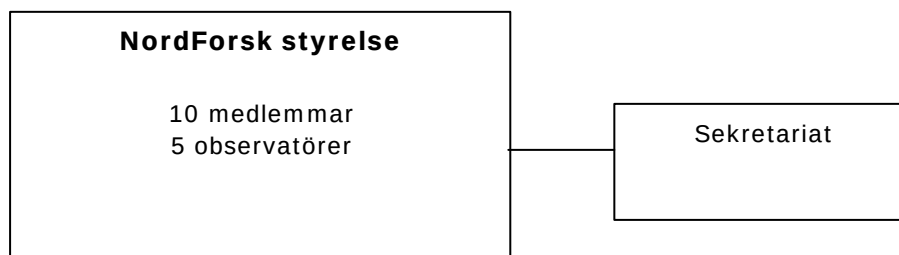
MR-U utpekar en av de 5 representanterna för forskningsråden som ordförande för en 2 årig period. Styrelsen väljer dessutom 2 viceordförande som tillsammans med ordförande utgör arbetsutskottet i vilket också direktören ingår som ex officio medlem.

Styrelsen kan till sig knyta en referensgrupp (advisory committee) bestående av prominenta forskare, parlamentariker, företagsledare och andra centralt placerade personer som sparringpartners och för att skapa starkare förankring till de nationella intressenterna och miljöerna.

Sekretariat

NordForsk skall betjänas av ett självständigt sekretariat med den behövliga kompetensen till att fungera som initiativtagare på olika ämnesområden. Sekretariatet leds av en direktör med erfarenhet av internationellt forskningssamarbete. NordForsk:s styrelse fastställer regler för sekretariatets arbete och organisering. NordForsk ersätter Nordiska forskningspolitiska rådet (FPR) samt Nordisk forskerutdanningsakademi (NorFA). NordForsk övertar ansvaret för det arbete som i dag sköts av dessa två organ.

NordForsk:s styrelse beslutar huruvida det skall upprättas ämnesområdeskommittéer för beredning av förslag. Sådana kan vara både ämnesinriktade och tvärsektoriella respektive inriktade på intressanta relationer mellan forskning och industri. NordForsk:s styrelse bör också överväga vilken roll de nordiska samarbetsorganen (NOS) kan spela i förhållande till den nya organisationen.

Figur 1. Organisation för NordForsk

2.3 Uppgifter för NordForsk

NordForsk skall fungera som ett samarbetsorgan mellan nationella forskningsfinansierande organ. Samarbetet skall kunna omfatta alla stadier av forskningen, från grundforskning till mera tillämpade inriktningar. NordForsk tar egna initiativ, men skall också ta ställning till initiativ från forskningsvärlden och universiteten. Universiteten spelar en viktig roll eftersom en stor del av dagens forskning utförs vid dessa och forskarutbildningen främst handhas av dem.

NordForsk:s uppgift är strategisk. Uppgiften är att tydliggöra och förstärka områden och inriktningar där de nordiska länderna har särskild styrka.

NordForsk kan mot denna bakgrund sägas ha tre funktioner:

1. Samordningsfunktion

- samordning av nationella forsknings- och temaprogram som har identifierats som relevanta/intressanta områden för nordiska satsningar. Initiativen kan både initieras top-down av styrelsen och bottom-up från forskningsvärlden.
- skapa förutsättningar för att begränsade nordiska medel kan utlösa större nationella satsningar för att uppnå/skapa synergieffekter
- skapa förutsättningar och arbeta för infrastrukturens satsningar som inte kan finansieras med enbart nationella medel

2. Finansieringsfunktion

- fatta beslut om stöd till relevanta nordiska forskningssatsningar (t.ex. Nordic Centres of Excellence, NCoE) tillsammans med nationella intressenter
- fatta beslut om gemensamma satsningar inom forskarutbildningsområdet, exempelvis nordiska forskarskolor

3. Policyfunktion

- i samverkan mellan forskarvärlden, näringslivet samt forsknings-, närings- och andra relevanta ministerier verka för en utvecklingskraftig forsknings- och innovationspolitik
- ge råd om aktuella forskningspolitiska ämnen (på eget initiativ eller på anmodan av MR-U)

NordForsk ges full självbestämmanderätt i bevillningsfrågor. NordForsk skall fatta beslut om beviljning på grundlag av kvalitetsmässiga vetenskapliga värderingar. Styrelsen fattar sina beslut på basis av ett begrundat förslag från direktören.

NordForsk bör ges stor frihet i den ekonomiska avvägningen mellan olika insatser som t.ex. forskarskolor, Centers of Excellence eller andra områden aktualiserade antingen av NordForsk:s styrelse själv eller av forskare/forskargrupper. I den mån NordForsk:s styrelse väljer att utlysa medel skall dessa fördelas efter peer review.

Det är viktigt att arbetet inom NordForsk ses i sammanhang med andra initiativ för nordiskt forskningssamarbete. Inom energiforskningen finns det ett väletablerat nordiskt samarbete och på områdena fiskeri, jord- och skogsbruk samt livsmedel planlägger man en större koordinering. Dessa och andra kommande initiativ bör knytas tätt till NordForsk:s arbete i den omfattning det främjar en mera samstämd syn på nordiska forskningsutmaningar.

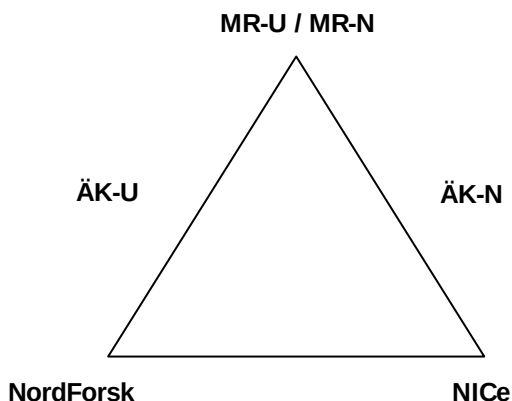
3. Samarbete mellan MR-U och MR-N

En nära samverkan mellan forskning och innovation är angelägen. Det gäller nationellt men också nordiskt. På det nationella planet har flera länder utvecklat konstruktiva relationer mellan forsknings- och innovationspolitikens båda "pelare". På motsvarande sätt är det viktigt att skapa nära kontakter mellan NordForsk och NICE.

På nationell nivå använder man sig ofta av begreppet triple helix. Med detta åsyftar man samspelet i ett innovationssystem mellan tre typer av aktörer - forskningen, företagandet och politiken. På nordisk nivå kunde NordForsk, NICE och MR-U/MR-N sägas utgöra en nordisk triple helix (se figur 2).

Den modell med "två pelare", en för forskning och en för innovation, med täta relationer som nu skall skapas ligger väl i linje med Vitbokens långsiktiga ambitioner.

Figur 2. Nordisk triple helix

4. Kontakt med Nordens närområden

Det finns ett starkt intresse av att vidga forskningssamarbetet inte bara mellan de nordiska länderna utan också med Estland, Lettland och Litauen samt i ett senare skede kanske också med nordvästra Ryssland. Nordiska ministerrådet stödjer redan idag forskarutbyte med de baltiska länderna och med nordvästra Ryssland genom programmen Nordplus Nabo och Nor-FA Nabo.

Vid ett gemensamt nordisk-baltiskt utbildnings- och forskningsministersmöte i mars 2004 undertecknades en gemensam deklaration med avsikten att fördjupa samarbetet mellan de åtta länderna. Inledande diskussioner med forskningsmyndigheterna i nordvästra Ryssland (St. Petersburg) kommer att hållas i september 2004.

Med tillskapandet av NordForsk etableras ett organ där också samarbetet med de nordiska närområdena bör kunna materialiseras. Inledningsvis kunde NordForsk hålla regelbundna möten med företrädare för forskningsråden i Estland, Lettland och Litauen. Sådana möten bör kunna bana väg för en successivt allt närmare forskningssamverkan runt en stor del av Östersjön. Ett gemensamt forum för dessa möten bör etableras inom NordForsk:s ram. En baltisk företrädare för detta forum skall inbjudas att som observatör ingå i NordForsk:s styrelse.